

Najemniki – trabanti dubrovniške republike v gradivu Arhiva Republike Slovenije

IGNACIJ VOJE

Zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije je bilo leta 1978 poverjeno Savezu društava arhivskih radnika Hrvatske, ki je to nalogo zaupalo kolektivu Historijskega arhiva v Dubrovniku. Povod za to odločitev je bila proslava ob 700. obletnici nastanka Dubrovniškega arhiva. V imenu slovenskih arhivarjev se je v obdobju priprav obrnil name kolega Jože Žontar in me zaprosil, če bi lahko na tem posvetovanju sodeloval z referatom. Na posvetovanju naj bi predstavniki jugoslovanskih republik predstavili gradivo Dubrovniškega arhiva kot vir za raziskovanje zgodovine posameznih narodov in narodnosti Jugoslavije. Dubrovniški arhiv sem dobro poznal, saj sem od leta 1952 zbiral gradivo za disertacijo.¹ Zanimalo me je predvsem gradivo, povezano z gospodarsko zgodovino srednjeveškega Dubrovnika. Seveda sem bil ves čas pozoren tudi na tisto gradivo, ki bi bilo zanimivo za slovensko zgodovino, zato sem povabil sprejel. Pravzaprav je referat zame pomenil določen izziv. Na posvetovanju, ki je bilo v Dubrovniku od 16. do 18. oktobra 1978, sem predstavil referat z naslovom "Dubrovački arhiv kao izvor za povijest SR Slovenije".² V njem sem razdelil gradivo na tri vsebinske celote: politično, gospodarsko in kulturno. V prvem sklopu sem opozoril na novo gradivo, povezano s Celjskimi knezi in obveščevalno službo, ki so jo za Habsburžane opravljali dubrovniški plemiči. Drugi sklop je bil povezan z raznimi oblikami gospodarskih povezav med Dubrovniško republiko in istrskimi mesti ter mesti v njihovem zaledju (Ljubljano, Mariborom, Ptujem) od srednjega veka do 18. stoletja. Opozoril sem tudi na posebno obliko trgovine, to je odkupovanje zajetih ljudi iz turškega ujetništva, ki je potekala predvsem prek Dubrovnika. Za kulturno zgodovino pa je pomembno odkritje podatek o najstarejšem znanem glasbeniku slovenskega rodu Franciscu de Pavonibusu iz Ljubljane, ki je deloval v Dubrovniku kot organist in učitelj orgljanja od 1460 do 1483. V tej zvezi naj omenim še podatek o ljubljanskih piskačih s konca 15. stoletja.³ Gradivo, ki sem ga

omenil v referatu, seveda ni dokončno raziskano, ker ni bilo sistematično obdelano, ampak je šlo za naključna odkritja. Lahko sem opozoril le na to, da lahko slovenski zgodovinarji tudi v Dubrovniškem arhivu odkrijejo marsikak zanimiv in uporaben podatek. Prepričan pa sem, da bi raziskave dubrovniškega gradiva od 16. stoletja dalje odgovorile tudi na nekatera vprašanja iz slovenske zgodovine. To gradivo je namreč precej slabše raziskano kot gradivo iz srednjeveškega obdobja.

Ob spoznanju, da tudi tako oddaljeni arhivi, kot je Dubrovniški arhiv lahko ponudijo gradivo za razčiščevanje posameznih vprašanj slovenske zgodovine in pojasnijo mnogo neznank, se mi je zastavilo vprašanje, ali lahko tudi v slovenskih arhivih odkrijemo gradivo, ki bi pojasnilo posamezne dogodke ali procese, povezane s preteklostjo Dubrovniške republike. Na to vprašanje lahko odgovorim pritrdilno. V Arhivu Republike Slovenije sem odkril nekaj fragmentarnega gradiva, ki prispeva k pojasnjevanju nekaterih odprtih vprašanj v zvezi z vojaško organizacijo Dubrovniške republike v 17. stoletju. Seveda tudi v tem primeru poudarjam, da gre le za naključne najdbe gradiva. To gradivo nas opozarja, da bi s sistematičnim raziskovanjem lahko prišli do pomembnejših rezultatov.

Za Dubrovniško republiko, miniaturno srednjeveško državo na vzhodni jadranski obali, je znano, da je poudarjala strogo nevtralnost. Njen ideal je bil zapisan nad vhodom v trdnjavo Lovrijenac: "Svoboda ni na prodaj za vse zlato na svetu!". Dvanajst stoletij je kljuovala pritiskom in grožnjam vojaško nadmočnih sil ter ohranila samostojnost in svobodo. Geografski položaj ni dajal Dubrovniku zadostne zaščite. Državna oblast se je zavedala, da je neodvisnost mogoče braniti le z spretno diplomacijo, izogibanjem obmejnih incidentov, reševanjem sporov pred mednarodnimi forumi ob hkratnem pozivanju na turško zaščito. Republika je imela skromne vojaške sile, ker se je zavedala, da tudi močni vojaški oddelki ne bi mogli učinkovito braniti države pred napadalci iz sosednjih držav. Obožene sile so bile državi potrebne samo za ohranjanje družbene ureditve, za vzdrževanje reda, za stražarsko službo, za izvajanje določenih vladinih odredb in za preprečevanje morebitnih nenadnih vpadov vojaških oddelkov iz sosesčine. Seveda je razumljivo, da je bil Dubrovnik, zaradi izpostavljenega položaja, že od samega začetka

¹ Ignacij Voje, Kreditna trgovina u srednjovekovnom Dubrovniku, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 29, Sarajevo 1976, 390 strani.

² Arhivist, XXIX/1-2, Beograd 1980, str. 107-119.

³ Ignacij Voje, Dubrovniški arhiv kot vir za slovensko glasbeno zgodovino, ZČ, XLIII/2, 1989, str. 193-199.

primoran skrbeti za svojo obrambo. Zato najdemo v najstarejših ohranjenih knjigah zapisnikov zasedanj svetov (Velikega in Malega sveta ter Sveta naprošenih ali Senata) podatke o organiziranju vojaške službe v Dubrovniku. S časom so se te odredbe spreminjale in izpopolnjevale, toda osnovna načela so ostala večinoma enaka. Vsi prebivalci Dubrovnikar so bili podvrženi splošni vojaški obveznosti. Sodelovati so morali v vojaških akcijah na kopnem in na morju. V prvih stoletjih ni bilo stalne vojske, razen dnevnih in nočnih stražarjev, v posebnih vojnih razmerah pa se je zbrala domača vojska, ki so jo sestavljali meščani in okoliški kmetje. Zato so v Dubrovniku redno popisovali moške od 20 do 60 leta starosti. Ta domača vojska pa ni bila učinkovita, ker ni bila izurjena, zato je vlada leta 1313 odredila, da si mora vsak obveznik pri-skrbeti meč, ščit, bodalo in pračo.⁴

Podaniki Dubrovnške republike so morali opravljati tudi stražarsko službo. Stražarji so bili izbrani iz vseh slojev dubrovnškega prebivalstva. Ta služba je bila zanje začasna dolžnost in stranski poklic. Vsak za orožje sposoben prebivalec Dubrovnikar, ne oziraje se na stan, je bil lahko izbran in določen za stražarsko službo. Sredi 14. stoletja je bil Dubrovnik razdeljen na desetine-seksterije. Vsak seksterij je moral dati deset mož. Ti oddelki so bili ustanovljeni za okrepitev nočnega stražarjenja v mestu. V začetku je vlada sama izbirala stražarje z žrebom vsak mesec. Ker so bili vsi dubrovnški meščani vključeni v razne obrtne in verske bratovščine, so bratovščine kasneje iz svojih vrst izbirale posameznike za stražarsko službo. Vojakom in stražarjem v Dubrovniku in Stonu so poveljevali oficirji, starejši od 30 let, izbrani iz vrst plemstva. Navadno so to službo opravljali štirje plemiči, ob grozeči nevarnosti pa tudi več.⁵

V Dubrovniku so poleg stalne domače vojske poznali tudi najemniško vojsko, ki so jo prilagodili svojim razmeram. Skupino stalnih najemnikov so sestavljali tisti vojaki, katerih edini poklic je bilo vojaško udejstvovanje. Plačana najemniška vojska v Dubrovniku, sestavljena iz tujcev, se je delila na trabante in topničarje (bombarderie). Začetek trabantske službe v Dubrovniku odkrijemo v drugi polovici 14. stoletja, čeprav so že prej najemali tuje plačance, vendar le občasno. Redni plačani najemniki pod nazivom trabanti se pojavijo po letu 1358, ko je odšel iz Dubrovnikar zadnji beneški knez in je dubrovnška občina priznala vrhovno oblast ogrsko-hrvaškega kralja.

V začetku so prihajali trabanti od vsepovsod, tudi iz bližnjih predelov v zaledju Dubrovnikar. Ko se je Dubrovnška republika bojevala z Radoslavom Pavlovićem od 1430 do 1433, je potrebovala številnejšo izvežbano vojsko. Plačance je takrat novačila v Italiji ter vključila posameznike iz bližnjih okoliških predelov (Albance, Luštičane, Paštrovicane, Humljane, Neretvane in Bošnjake). Kasneje je dubrovnška vlada trabante novačila predvsem na Ogrskem in Hrvaškem. Trabantov niso več najemali iz sosednjih, temveč iz bolj oddaljenih krajev. V 16. stoletju so bili trabanti po večini Hrvati, kar dokazujejo pridevki k njihovim imenom, na primer: Anton Hrvat, Jurij Hrvat, Ivan Hrvat (Cheruat, Choruatt isl.). Brezpogojno pa so morali biti trabanti katoliške vere. V obračunu plač za mesec april 1559. leta najdemo med trabanti največ Hrvatov, več Madžarov, tri Nemce (Tedesco), dva Poljaka (Barthos Pogliach, Stanislav Polonum de Grachovia), dva Slovence iz Koroške (Ivan in Matija "de Carinthia"), enega Čeha (Andrej "Cech") in dva Rusar (Jovan de Rusia, Petar Ivanović "de Moscouia").⁶

Točno število najemniške vojske v Dubrovniku je težko ugotoviti. Leta 1559 je za mesto Dubrovnik omenjeno 47 trabantov, za trdnjavo Ston pa 20, leta 1575 imamo podatke za 96 dubrovnških in 29 stonskih trabantov. Verjetno je bilo na podlagi preverjenih podatkov stalnih trabantov v Dubrovniku od 80 do 100, v Stonu pa od 20 do 30. V izrednih razmerah naj bi jih bilo od 200 do 400.⁷

Trabanti so bili oboroženi s hladnim in strelnim orožjem. Vlada jih je redno oskrbovala s strelivom. Stalne trabantske posadke so bile v mestu Dubrovniku in Stonu. Osnovna trabantska služba je bila stražarska. Njihova poglavitna naloga je bilo varovanje mestnih vrat ter varovanje trdnjav in izpostavljenih mest na obzidju. V samem mestu pa so stražili Sponzo in knežev dvor. Za svojo službo so trabanti prejeli skromno plačo. Izplačevali so jim jo v denarju ali žitu, oziroma delno v denarju in delno v žitu. Trabantske plače so se gibale v povprečju od 2 do 4 dukate mesečno. V materialnem pogledu so se trabanti uvrščali v nižje plasti dubrovnškega prebivalstva.⁸

⁴ Karel Kovač, *Crtice o statistici i o vojničkim ustanovama u Republici Dubrovačkoj*, GZM, XXVIII/1-2, Sarajevo 1915, str. 304-306.

⁵ Lukša Beritić, *Vojna organizacija u starom Dubrovniku*, Dubrovački vjesnik, VII, br. 282, 17. veljače 1956, str. 3.

⁶ Trpimir Macan, *Dubrovački trabanti u XVI stoljeću*, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, VIII-IX, Dubrovnik 1962, str. 301, 304, 305; PAD, *Detta*, knj. 3, fol. 24; *Cons Rog.*, knj. 40, fol. 66, 38, 18, 6, 31, 62, 202-202', 239'-240, 64, 147'-148; *Cons. Minus*, knj. 35, fol. 163'. Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnikar do 1808*, II. del od 1526 do 1808, Zagreb 1980, str. 330; Vuk Vinaver, *Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII. veka*, Anali Histor. Inst. u Dubrovniku, IV-V, Dubrovnik 1956, str. 442-445.

⁷ T. Macan, n. d., str. 305.

⁸ T. Macan, n. d., str. 307, 309, 310-312, 321, 322.

Vojaško pomemben kraj, od koder so v 17. stoletju v Dubrovnik prihajali najemniki-trabant, je bil Senj. O tem se je nekaj zanimivega gradiva ohranilo v Arhivu R. Slovenije, na kar bom posebej opozoril. Dubrovniška vlada je namreč vzpostavila neposredne zveze s plemiško rodbino Frankopanov. Znana osebnost, s katero so Dubrovčani navezali stike, je bil Nikola Trsatski. V svojem življenju je opravljal razne javne funkcije; v letih od 1617 do 1622 je bil celo hrvaški ban. Nato se je umaknil iz javnega življenja in se posvetil upravljanju prostranih zemljiških posesti. Bil pa je prijatelj in zaveznik kapetana Jurija Kukuljevića iz Senja, ki je za Dubrovnik preskrbel 30 hrvaških trabantov in jim v Dubrovniku poveljeval od leta 1630 do leta 1636. Prek Jurija je dubrovniška vlada vzdrževala pisne stike z Nikolo Frankopanom. Ker pa je dobil Jurij večkrat dopust in je potoval v Senj, je prenašal tudi ustna sporočila. To pomeni, da je opravljal nekakšno obveščevalno službo.⁹

Leta 1636 se je Jurij Kukuljević vrnil v Senj, kjer pa zanj ni bilo dela, se je znašel v prejšnjih težavah. Kapetan Jurij Kukuljević je maja 1637 vložil prošnjo na notranjoavstrijsko dvorno komoro, in iz nje lahko povzamemo: v njej piše, da je bil že od mladosti v vojaški službi cesarja zlasti v Senju in Primorski vojni krajini. Službo je opravljal predano in zvesto, dokler ga ni prejšnji cesar (Ferdinand II. 1619-1637) poslal za kapetana straže v Dubrovniku. To službo je opravljal šest let. Zaradi tamkajšnje vlažnosti, ki je slabo vplivala na njegovo zdravje, je moral službovanje v Dubrovniku končati. Prišel je nazaj v Senj, kjer je bil rojen. Čeprav so mu Benečani ponujali za opravljanje vojaške službe pri njih dobre pogoje, ni stopil v njihovo službo. Izjavlja, da hoče ostati v cesarski službi, kjer so že njegovi predniki v Senju 150 let zvesto služili cesarju. Ker pa mu je višji poveljnik v Senju sporočil, da tam ni primerne mesta zanj, prosi, da se mu začasno dodeli 4 ljubljanske stare pšenice na mesec iz proviantnega urada na Reki. Prošnja je bila priložena izjava rektorja in svetnikov Dubrovniške republike z dne 10. julija 1636 (takrat naj bi Jurij Kukuljević verjetno zapustil Dubrovnik), v kateri potrjujejo, da je Jurij Kukuljević dobro in vzorno služil kot kapetan v Dubrovniku.¹⁰

12. maja 1637 je bil izdan cesarski dekret o dodelitvi pomoči Juriju Kukuljeviću. Vendar kaže, da to ni zadostovalo. Hans Albrecht baron Herberstein, višji poveljnik v Senju, je 27. maja 1637 poslal dopis notranjeavstrijski dvorni komori, v katerem priporoča Jurija Kukuljevića za dodelitev vojaške ali druge službe. V dopisu je poudarjeno, da se je Kukuljević zadrževal v Senju in Dubrovniku. Že 29. maja sproča no-

tranjeavstrijska dvorna komora v Gradcu v posebnem dopisu: za Jurija Kukuljevića, nekdanjega kapetana v Dubrovniku, za zdaj ni mogoče dobiti prostega mesta v Senju. Dokler ga ne bo mogoče zaposliti v Senju ali v drugih krajih Vojne krajine, notranjeavstrijska dvorna komora predlaga, da se Juriju vsak mesec dodeli iz proviantnega urada na Reki 4 ljubljanske stare žita. Zaradi njegovih vojaških kvalitete se mu dodeli, dokler bo potreboval, iz omenjene proviantne hiše 48 starov pšenice ali vsaj polovico, to je 24 starov. 8. julija 1637 pa je bil poslan dopis stanovskih poverjenikov Hansu Tschaubeuju, upravitelju proviantnega urada v Vojni krajini, da se Juriju daruje 12 starov pšenice. Izročijo naj se mu na Reki ali v Senju, kakor bo želel.¹¹ O nadaljnji usodi Jurija Kukuljevića iz virov ne zve-

Tudi kasneje so Dubrovčani novačili plačance za stražo v Senju. Kmalu po velikem potresu leta 1667 je Veliki svet poveril Gregi Dubračiću, ki je potoval v Senj, da ob vrnitvi pripelje petindvajset trabantov. 24. septembra 1667 je poslal pismo (v hrvaščini) dubrovniški vladi, v katerem pojasnjuje, da prosi za akontacijo, ker dobrih dečkov ne more najeti, če jim ne izroči nekaj predujma. Kaže, da je Gregu Dubračiću uspelo zbrati določeno število novih trabantov, ker se leta 1668 omenja kot njihov kapetan.¹²

Podobna rekrutiranja trabantov so se morala goditi v Senju tudi v naslednjih letih. Iz dopisa barona Galla z dne 29. septembra 1670 zveemo, da se za mesto Imre Nadića korporala iz Senja, ki je pred štirinajstimi dnevi umrl v Dubrovniku, poteguje več Senjanov. Baron Gall priporoča predvsem dva: Jurico Matasovića in Pena Lučkinića.¹³ Lahko bi sklepali, da se je za vojaško službo v Dubrovniku potegovalo kar precej kandidatov, ker zaradi prenehanja turške nevarnosti v domačem kraju ni bilo ustrezne zaposlitve. Zato izmed prijavljenih kandidatov ni bilo težko izbrati najboljših trabantov.

Kljub fragmentarnosti podatkov lahko predvidavamo, da so kranjski deženi stanovi oziroma njihovi upravni organi skrbeli tudi za izpolnjevanje stražarske službe v Dubrovniku ter kandidate izbirali izmed prebivalcev Senja. Morda bo objava tega skromnega gradiva vzpodbudila kakšnega mlajšega zgodovinarja, da se bo sistematično lotil raziskave gradiva, ki bi osvetlil povezovanje med dubrovniško vlado in kranjskimi deželnimi stanovi v 17. in 18. stoletju, to je v času, ko se je Dubrovniška republika politično in gospodarsko vedno bolj povezovala s Habsburžani in deželami v srednji Evropi. O tem doslej vemo zelo malo tako na podlagi dubrovniškega arhivskega gradiva kot tudi gradiva v slovenskih arhivih.

⁹ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, II. del, str. 324, 330, 331.

¹⁰ AS, DSK I, fasc. 298, str. 1527, 1528, 1529.

¹¹ Ibid., str. 1511, 1525, 1526, 1535, 1549.

¹² V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, II. del, str. 330, 331.

¹³ AS, DSK I, fasc. 303 b, str. 1767, 1768.

SUMMARY

MERCENARIES – THE ZEALOUS FOLLOWERS OF THE DUBROVNIK REPUBLIC IN THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

This contribution briefly reviews the development of the Dubrovnik Republic's military organisation from the beginning of the 17th century. The geographical and geopolitical situation of Dubrovnik was then neither stable nor secure. Given that the Dubrovnik Republic could not afford large military formations, the government advocated strict neutrality, while the independence of the state was defended essentially via skilful

diplomacy. The Republic nevertheless maintained some military units designed to preserve public order and defend the state from sudden outside attack. After Dubrovnik had acknowledged the Hungaro-Croatian supremacy in 1358, a mercenary military organisation, composed of zealous followers, had been formed. Its members, who had to be Catholic without exception, were recruited in the territories of Hungary and Croatia. As the author demonstrates in his contribution, one of the recruitment centres was in Senj. On the basis of new archival material discovered in the Archive of the Republic of Slovenia, the author reports the activities of **captain Jurij Kukuljević from Senj**. **The captain brought thirty Croatians to Dubrovnik, who remained under his command from 1630 to 1636.**